

Odmaci od naglasne norme hrvatskoga jezika

Peić, Ivona

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:142:194681>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-23**

FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Diplomski studij hrvatskog jezika i književnosti i engleskog jezika i
književnosti

Ivona Peić

Odmaci od naglasne norme hrvatskoga jezika

Diplomski rad

Mentorica: doc. dr. sc. Maja Glušac

Osijek, 2021.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Odsjek za hrvatski jezik i književnost

Diplomski studij hrvatskog jezika i književnosti i engleskog jezika i
književnosti

Ivona Peić

Odmaci od naglasne norme hrvatskoga jezika

Diplomski rad

Znanstveno područje humanističkih znanosti, polje filologija, grana kroatistika

Mentorica: prof. dr. sc. Maja Glušac

Osijek, 2021.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravio te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova, a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni. Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasan da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku 7. rujna 2021.

Ivana Peić, 0122222474

Ime i prezime, JMBAG

Sažetak

Rad donosi pregled odmaka od naglasne norme hrvatskoga jezika i to: silaznog tona na nepoččetnim slogovima riječi, neprenošenja naglaska na prednaglasnicu, izostanka zanaglasne dužine, pomicanja naglaska ulijevo, rjeđe uporabe naglasaka u razlikovnoj ulozi te gubitak tonske opreke u kratkih slogova. Opisi se temelje na zapisima u hrvatskim gramatikama, rječnicima hrvatskoga jezika, jezičnim savjetnicima te u znanstvenim radovima. U radu je predstavljen naglasni sustav hrvatskoga jezika te su opisani najčešći odmaci od norme. Najveći je naglasak stavljen na gubitak tonske opreke u kratkih slogova, odnosno neutralizaciju kratkosilaznog i kratkouzlaznog naglaska, na temelju čega je provedeno i istraživanje. Cilj je rada utvrditi dolazi li do neutralizacije uopće i smatra li se kratkouzlazni naglasak manje „poželjnim“ u hrvatskom standardnom jeziku.

Ključne riječi: *naglasna norma, odmaci od norme, neutralizacija kratkih naglasaka*

Sadržaj

1. Uvod	6
2. Naglasna norma hrvatskoga jezika	7
2.1. Temeljna prozodijska obilježja	7
2.2. Vrste i bilježenje naglasaka.....	10
2.3. Zanaslasna dužina	12
2.4. Mjesto naglasaka.....	13
2.5. Osnovna pravila naglašavanja	14
2.6. Izgovorna (naglasna) cjelina	15
2.7. Uloga naglasaka	17
3. Odmaci od suvremene hrvatske naglasne norme	18
3.1. Silazni ton na nepočetnim slogovima.....	18
3.2. Neprenošenje naglasaka na prednaglasnicu	21
3.3. Izostanak zanaslasne dužine	24
3.4. Pomicanje naglasaka ulijevo	25
3.5. Kratki slogovi bez tonske opreke	26
3.6. Rjeđa uporaba naglasaka u razlikovnoj ulozi.....	26
4. Istraživanje.....	31
5. Zaključak.....	36
6. Literatura.....	37

1. Uvod

O hrvatskoj ortoepskoj normi često se govori kao o najnestabiliziranijemu području u normativnome pogledu (Brozović, Ivić, 1990: 92 prema Martinović, 2014: 22). Iako su zadnjih desetljeća učinjeni važni pomaci ka kodifikaciji hrvatskih naglasnih posebnosti i približavanju uzusa i propisa, još uvijek nije došlo do stvaranja sustavne kodifikacije hrvatske ortoepske norme jer i dalje postoje brojne nedosljednosti u suvremenim normativnim priručnicima.

Rad je podijeljen na tri glavna dijela. Prvi dio opisuje naglasnu normu hrvatskoga jezika, a drugi najčešće odmake od te norme. Odmaci od naglasne norme hrvatskoga standardnog jezika tiču se inventara i raspodjele naglasaka, a u radu su opisani ovim redom: silazni ton na nepočetnim slogovima riječi, neprenošenje silaznih naglasaka na prednaglasnicu, izostanak zanaglasnih dužina, pomicanje naglasaka ulijevo, rjeđa uporaba naglasaka u razlikovnoj ulozi te kratki slogovi bez tonske opreke. Treći dio rada posvećen je posljednjem odmaku od norme – gubitku tonske opreke u kratkih slogova, na temelju čega je provedeno istraživanje kojim se nastoji provjeriti treba li doći do standardološke promjene hrvatskoga naglasnog sustava.

2. Naglasna norma hrvatskoga jezika

2.1. Temeljna prozodijska obilježja

Riječi se međusobno razlikuju svojim naglasnim svojstvima koja se temelje na zvukovnim pojavama, a to su silina (jačina) izgovora, kretanje tona (dizanje i spuštanje tona) i trajanje (kvantiteta) sloga. Prozodiju (grč. *prosodia* = naglasak i kvantiteta) Barić i sur. (1997: 66) definiraju kao „dio nauke o jeziku koja unutar fonologije istražuje prozodijske (naglasne) pojave u jednom jeziku.“ Prozodija označava krozčlančane (transsegmentalne ili suprasegmentalne) osobine govone riječi: „Prozodija riječi, dakle, ocrtava obrise riječi, koji se sastoje uglavnom od međuslogovnih odnosa intersilabičnih), a dijelom i od unutar-slogovnih (intrasilabičnih) mijena. Glavne su točke tih obrisa vrh ili kulmen riječi, što je naglašeni slog, i granice riječi.“ (Škarić, 2007: 120)

Slogovi u riječima mogu biti naglašeni (arze) ili nenaglašeni (teze), visoka ili niska tona te dugi ili kratki (Babić i sur., 1991: 319). Pojave su kojima se samoglasnik u naglašenom slogu razlikuje od nenaglašenih samoglasnika u drugim slogovima jesu silina, ton i trajanje, a njihov istodobni ostvaraj naziva se naglasak ili akcent (Barić i sur., 1997: 66). Kao razlikovno obilježje naglasak je činjenica rječnika (leksika) i činjenica morfologije, zato se može objasniti kao leksička i kao morfološka pojava. Budući da je riječ o fonološkoj pojavi na morfološkom planu, tumači ga se kao morfonološku pojavu, odnosno morfonologiju¹ (Silić, Pranjković, 2005: 18).

Jedna riječ u pravilu može imati jedan naglasak (Težak, Babić, 2005: 83; Silić, Pranjković, 2015: 20). Međutim, u hrvatskom književnom jeziku postoje i riječi koje mogu imati i dva naglasaka od kojih je jedan obično glavni, odnosno dominantan (Barić i sur., 1997: 66).

To su:

- duži superlativi pridjeva i priloga, npr. *nâjdalekovîdnijî*, *nâjglâdnijî*, *nâjpotpûnije* (i *nâjpotpûnijê*), *nâjručnijije* (i *nâjručnijê*), ali samo *nâjjačî*, *nâjmekšî*; *nâjjače* (i *nâjjačê*), *nâjmekše* i (*nâjmekšê*).

¹ Morfonologiju Silić i Pranjković (2005: 18) definiraju kao disciplinu koja se bavi fonološkim promjenama na morfološkom planu.

- složenice sa spojnikom Ø, npr. *Drávatrànsport, Kòžaplàstika, Telèfonsèrvīs, Zágrebtèkstil.*

Naglasak određene riječi, dakle, podrazumijeva isticanje jednoga sloga u riječi nad drugima silinom, tonom i trajanjem, a ta se obilježja temelje na dvojčanim oprekama: silina na opreci naglašenost – nenaglašenost, ton na opreci uzlaznost – silaznost, te trajanje na opreci dužina – kračina. Silina, ton i trajanje zastupljeni su u naglasku, dok je u zanaglasnoj dužini zastupljeno samo obilježje trajanja (u odnosu na nenaglašenu kračinu) (Barić i sur., 1997: 67). Osim navedenih prozodijskih obilježja, kao govorno sredstvo koje iscrta prozodijske obrise Škarić (2007: 120) navodi i izgovornu točnost.

Silina, ton i trajanje međusobno se razlikuju po svojoj fonetskoj naravi. Razlikovanje po silini odnosi se na razliku u snazi zvučne struje pri izgovoru naglašenih i nenaglašenih slogova, a ta je razlika posljedica utroška veće ili manje količine zraka iz pluća i jačeg ili slabijeg potiska pod kojim zrak prolazi kroz govorne organe. Pri izgovaranju naglašenog sloga potreban je utrošak veće količine zraka i jači potisak zraka nego pri izgovoru nenaglašenih slogova (Barić i sur., 1997: 67). Razlikovanje po tonu podrazumijeva mijenjanje visine tona na kojoj se izgovara naglašeni slog i slog koji slijedi nakon njega. Ako se u tijeku izgovora ton podiže, radi se o uzlaznom tonu ili o uzlaznoj intonaciji, a ako se ton spušta, radi se o silaznom tonu ili o silaznoj intonaciji (Barić i sur., 1997: 67). Razlikovanje po trajanju odnosi se na razliku po dužini samoglasnika: „Ovisno o tome je li u naglašenom slogu dug ili kratak samoglasnik, razlikuju se dugi i kratki slogovi i dugi i kratki naglasci. Jedinica za mjerenje dužine izgovora samoglasnika naziva se mora. Izgovor kratkoga samoglasnika predočuje se jednom morom, a izgovor dugog samoglasnika s dvije more, koje odgovaraju dvama kratkim samoglasnicima. Prema tome može se reći da po trajanju dugom samoglasniku odgovaraju dva kratka samoglasnika: $\check{a} = \check{a}$, $\bar{a} = \check{a}\check{a}$ (znak *a* označuje samoglasnik: \check{a} kratki samoglasnik, \bar{a} dugi samoglasnik).“ (Barić i sur., 1997: 68)

Ton, dizanje ili spuštanje glasa, elementi su glazbe, stoga se naglašavanje koje ima opreku po tonu zove kromatsko ili melodijsko. Iz tog se razloga za naglaske koji imaju opreku po tonu kaže da imaju svojstva melodičnosti, a takvi su i naglasci hrvatskoga književnog jezika (Barić i sur., 1997: 68).

Govoreći o hrvatskoj prozodiji riječi, Škarić (2009: 118) uvodi termin *opći hrvatski jezik* koji podrazumijeva tri tipa: klasični, prihvatljivi i prihvaćeni. Klasični tip nije razvio svoju prozodiju riječi sociolingvističkim procesiranjem, nego mu je odabrana i gotovo u

cijelosti preuzeta „klonirana“ iz novoštokavskih govora. Ta je prozodija novoštokavskoga narječja opisana kao sustav, a zatim propisana. Općeprihvaćeni tip ima prozodiju koja je u trajnom nastajanju u procesu komuniciranja. Njezini oblici nastaju po načelu teorije kaosa. Teško ih je predvidjeti, ne vidi im se na prvi pogled sustavnost, ali imaju čvrsto unutarnje opravdanje i vrlo određen izgled. Može se reći da je ta prozodija ishod miješanja raznih hrvatskih partikularnih idioma, što na kraju zvuči prirodno. Prihvatljiv tip nastao je nedovršenim nastojanjem da se ili dosegne klasični tip ili da se iz novoštokavskoga organiteta priđe općeprihvaćenomu idiomu (Škarić, 2007: 122).

Tablica 1. Usporedni prikaz prozodije u klasičnome, prihvatljivome i prihvaćenome tipu općega hrvatskog jezika

	Klasični tip	Prihvatljivi tip	Prihvaćeni tip
1.	četiri naglasaka: kratkosilazni dugosilazni kratkouzlazni dugouzlazni	četiri naglasaka: kratkosilazni dugosilazni kratkouzlazni dugouzlazni	tri naglasaka: kratkosilazni dugosilazni dugouzlazni
2.	nedopušteno mjesto silaznih naglasaka na napočetnom slogu u govornoj riječi	nedopušteno mjesto silaznih naglasaka na napočetnom slogu, što uključuje i završni slog, ali uz dopuštenje brojnih iznimaka	ugašena zabrana silaznih naglasaka na nepočetnim slogovima, što uključuje i završni slog
3.	zanaglasni dugi i kratki slogovi	zanaglasni dugi i kratki slogovi uz skraćenje dugih i često neutraliziranje razlika	bez zanaglasnih dugih slogova
4.	prijenos silaznih naglasaka na prednaglasnicu	neobavezan, ali podosta čest prijenos na prednaglasnicu	bez prijenosa silaznih naglasaka na prednaglasnicu osim iznimaka
5.	dvosložni /ije/ kratkih slogova u sljedniku staroga dugoga jata	dvofonemski dugi slog /jē/ ili dvoglasnik /iē/ duga izgovora kao sljednik staroga dugoga	dvofonemski dugi slog /jē/ kao sljednik naglašenoga staroga dugoga jata

		jata	
6.	samoglasnički /r/ dugi i kratki kao i ostali samoglasnici	samoglasnički /r/ dugi i kratki, ali često skraćeni	samoglasnički /r/ samo kratak
7.	prozodijski likovi preslika novoštokavskih razvojnih sustavnih procesa	nedosljedno preuzeti novoštokavski sustavi	prozodijski likovi riječi preuzeti pojedinačno iz klasičnih kad su u čestoj uporabi, ali su slabo preuzeti obrasci po kojima bi se deducirali pojedinačni rjeđi prozodijski likovi; dominira novo pravilo da se ne mijenja pri preoblici ili tvorenici izvorno mjesto naglasaka, a ako da, onda naglasak preskače na čelno mjesto (Škarić, 2007: 129)

Dakle, ono što se u Škarić naziva prihvatljivim tipom „općega hrvatskoga“ zapravo je hrvatsko standardno naglašavanje, zapisano u suvremenim rječnicima, gramatikama i u naglasnome priručniku. Prihvatljivi je tip ujedno i prihvaćeni tip u nekih govornika, posebice je uočen u profesionalnih govornika pa je neprecizno upotrijebiti upravo te pojmove u definiranju tipova, dok je klasični tip nadiđen u suvremenim priručnicima. Prihvaćeni je tip stilski obilježen, često urbano, regionalno i dijalektno obojen, a od norme ga udaljavaju neusustavljeni i nedosljedni obrasci, a što svjedoči ponovno o tome da se radi tek o razgovornome stilu (Martinović, 2013: 26). Obilježlja prihvaćenog tipa (ugašena zabrana silaznih naglasaka na nepočetnim slogovima, ukidanje zanaglasnih dugih slogova, neprenošenje silaznih naglasaka na prednaglasnicu itd.) predstavljaju odmake od norme hrvatskoga standardnog jezika, o čemu će više biti riječ u drugom dijelu rada.

2.2. Vrste i bilježenje naglasaka

Za hrvatski je standardni naglasak riječi presudna jakost i izgovorna točnost, ali to isticanje nad ostalim slogovima nije veliko. Naglašeni je slog produljeniji i viši (zato je tonsko-dinamički), ali to nije uvijek odmah očito na temelju zvučnog ostvarenja ili slušanjem

sa strane. Razlog je tomu to što, neovisno o naglasku, svi slogovi imaju i svoja unutarnja prozodijska obilježja. Prema unutarnjim prozodijskim obilježjima slogovi su u hrvatskom književnom jeziku dugi ili kratki, visoka ili niska tona (Babić i sur., 1991: 316).

Naglasni (akcenatski) sustav hrvatskoga književnog jezika temelji se na novoštokavskoj akcentuaciji te ima četiri naglaske. To su: $\grave{}$ (kratkosilazni, brzi: *kùća*), $\`$ (kratkouzlazni, spori: *žèna*), $\hat{}$ (dugosilazni, silazni: *zlâto*), $\acute{}$ (dugouzlazni, uzlazni: *rúka*). Stariji su nazivi za iste naglaske: jaki kratki ($\grave{}$), jaki dugi ($\hat{}$), slabi kratki ($\`$), slabi dugi ($\acute{}$) (Barić i sur., 1997: 68).

Ti se naglasci mogu bilježiti i na sljedeći način: kratkosilazni $\grave{}$ a (r'iba), dugosilazni $\hat{}$ ā (s'ūša), kratkouzlazni $\`$ a' (no'ga) i dugouzlazni $\acute{}$ ā' (rū'ka). Prema prvome načinu bilježenja naglasci se nalaze na samoglasnicima kao nosiocima sloga, a prema drugome ispred i iza samoglasnika kao nosilaca sloga. Silazni naglasci nalaze se ispred samoglasnika kao nosilaca sloga, a uzlazni iza samoglasnika kao nosilaca sloga. Kao što je vidljivo iz primjera, po drugome se načinu bilježenja kraćina naglaske ne bilježi (r'iba i no'ga), a dužina se bilježi iznad samoglasnika kao nosioca sloga (s'ūša i rū'ka). Treći način bilježenja odnosi se samo na bilježenje dugih naglasaka. Dužina sloga bilježi se dvotočkom iza samoglasnika kao nosioca sloga (s'u:ša i ru:'ka) (Silić, Pranjkočić, 2005: 19).

Tablica 2. Načini bilježenja naglasaka (Silić, Pranjkočić, 2005: 19)

NAGLASC I DUŽINA				
	dugosilazni	kratkosilazni	dugouzlazni	kratkouzlazni
1. način bilježenja	â - sūša	à - r'iba	á - rúka	à - nòga
2. način bilježenja	'ā - s'ūša	'a- r'iba	ā'- rū 'ka	a' - no'ga
3. način bilježenja	'a: - s'u:ša		a:'- ru: 'ka	

U rječnicima se nalazi 48,6 % riječi s kratkouzlaznim, 25,5 % s dugouzlaznim, 21,4 % s kratkosilaznim i 4,5 % s dugosilaznim naglaskom. U tekstovima je zastupljenost naglasaka drukčija jer se češće rabe kratke riječi, a u njih su silazni naglasci češći, jer se u tekstu riječi javljaju i u netemeljnu obliku te povezane s klitikama. Tako su u tekstovima kratkouzlazni

naglasci zastupljeni s 38 %, kratkosilazni s 35 %, dugosilazni sa 16 %, a dugouzlazni s 11 % (Babić i sur., 1991: 325).

2.3. Zanaglasna dužina

Samoglasnici iznad kojih se nalazi crtica koja označuje dužinu nisu naglašeni, ali ih ipak treba izgovarati duže nego ostale. Ta crtica označuje nenaglašenu (zanaglasnu) dužinu (Težak, Babić, 2005: 81) Budući da ne može biti jedina prozodijska jedinica u riječi, zanaglasna se dužina veže uz naglasak ispred sebe. Tako se glasovni niz npr. *tâjgrâdîkùcu* može raščlaniti jedino kao *tâj grâdî kùcu*, a nikako kao *tâj grâd î kùcu*. Zanaglasna dužina može pripadati ili osnovi riječi ili obličnim i tvorbenim nastavcima (Barić i sur., 1997: 69).

Kada pripada osnovi riječi, zanaglasna se dužina ostvaruje:

- u riječima naglasnoga tipa *kàpūt, šèšīr, sutràdān, òdāvno*
- ispred suglasničkog skupa koji počinje sonantom, ako iza njega ne slijedi dugi slog (npr. *lākōmac – lākōmca, òpanak – òpānka; brātīnstvo* ali *brātīnskī, Būgārka* ali *būgarskī*)
- u izgovornoj cjelini na mjestu pomaknutog naglasaka iz dugog sloga na prednaglasnicu (npr. *grād – ù grād, škōla – prèd škōlu*) (Barić i sur., 1997: 70).

Dugi su oblični nastavci:

- u pojedinim padežima imenica
 - G jd. ž. r.: *rúkē, sèstrē, vòdē*
 - I jd. ž. r. *rúkōm, sèstrōm, vòdōm*
 - G mn. svih rodova: *izvōrā, nòkāta, jedārā, kòljēnā, rùkū, sestārā*; ispred nastavačnog dugog *a* prethodni je slog također uvijek dug, bio naglašen ili nenaglašen
- u određenom vidu pridjeva sva tri roda, te u komparativu i superlativu
 - m. r. N *jākī*, G *jākōga*, D *jākōme...*; *jáčī, nâjjačī*
 - ž. r. N *jākā*, G *jākē*, D *jākōj...*; *jāča, nâjjačā*
 - s. r. N *jākō*, G *jākōga*, D *jākōme...*; *jáčē, nâjjačē*
- u pojedinim padežima neodređenoga vida pridjeva
 - I jd. m. i sr. r. *dòbrīm*
 - GDLI jd. ž. r. *dòbrē, dòbrōj, dòbrōm*
 - G mn. sva tri roda *dòbrīh*

- DLI mn. sva tri roda *dòbrīm*
- u pojedinim glagolskim oblicima
 - u prezentu: *vìdīm, vīdīš, vīdī, vīdīmo, vīdīte, vīdē*
 - u 3. mn. aorista: *vīdješē* (pored *vīdješe*)
 - u imperfektu: *vīdāh, vīdāše, vīdāšē, vīdāsmo, vīdāste, vīdāhu*
 - u 2. jd. i 1. i 2. mn. imperativa: *čūvāj, čūvājmo, čūvājte*
 - u prilogu sadašnjem: *vīdēci*
 - u prilogu prošlom: *vīdjēvši*
 - u pridjevu trpnom ispred sufiksa *-n* glagola na *-ati*, te ispred sufiksa *-t*: *bācān, vézān, skīnūt, nāčēt*

Dugi su tvorbeni nastavci (sufiksi):

- imenički, npr. *-āč (kòvāč), -ād (mòmčād), -āk (čūdāk)*...
- pridjevski, npr. *-injī (māterinjī), -jī (kòzjī), -nī (državnī), -njī (dānašnjī)*...
- priložni, npr. *-(ač)kē (glavāčkē, pòbočkē), -cē (doslòvcē), -ice (prīmjericē)*... (Barić i sur., 1997:70).

Na razini morfologije i dužina ima razlikovnu moć, npr. *vojnīka* (genitiv jednine imenice *vòjnīk*) i *vojnīkā* (genitiv množine imenice *vòjnīk*), *māčke* (nominativ, akuzativ i vokativ množine imenice *māčka*) i *māčkē* (genitiv jednine imenice *māčka*) itd. (Silić, Pranjković, 2005: 18).

Dužina se u hrvatskome standardnom jeziku nalazi samo u zanaglasnim slogovima, npr. *pjèvāč, znānōst, pjèvām* itd. Dužina se ne može pojaviti u prednaglasnim slogovima jer prednaglasni slogovi u hrvatskome standardnom jeziku općenito ne mogu biti dugi (Silić, Pranjković, 2005: 20).

2.4. Mjesto naglasaka

Za naglasak u hrvatskome književnom jeziku Barić i sur. (1997: 69) kažu da je relativno slobodan jer se može ostvariti u bilo kojem slogu riječi osim u zadnjem. Međutim, ta sloboda izbora mjesta naglasaka u riječi u općem hrvatskom jeziku nije podjednako iskorištena. Naglasak najčešće pada na prvi slog u riječi (u 66 % pojavnica), manje na drugi slog u riječi (u 25 % pojavnica), na treći slog od početka pada naglasak u vrlo malom broju (u 6,7 %

pojavnica), a na četvrtom slogu od početka naglasak se nalazi na zanemarivo malom broju pojavnica (1,6 %) (Škarić, 2007: 125).

U različitim oblicima iste riječi može se pojaviti svaki od četiriju naglasaka, npr. *lònac* (N jd.), *lónca* (G jd.), *lònci* (N mn.), *lònācā* (G mn.). Ograničenja u raspodjeli naglasaka ovise i o vrsti naglasaka jer se svaki naglasak ne može ostvariti u svakom slogu riječi (Barić i sur., 1997: 69). O tome će više biti rečeno kada se bude govorilo o pravilima naglašavanja.

Da je mjesto naglasaka (odnosno vrsta naglasaka) ovisno o pojedinome morfemu i da morfemi određuju to mjesto, vidljivo je iz sljedećih slučajeva:

- Hipokoristici imaju dug uzlazan naglasak na osnovnom morfemu (ili: osnovni morfemi u hipokoristicima imaju dug uzlazni naglasak): *báka, séka, téta, Jéla, Náda, Júre, újo, médo, zéko...*
- Komparativni sufiks *-i* traži kratak silazan naglasak ispred sebe: *žùćī, tīšī, jǎćī, tǎnjī* itd.
- Komparativni sufiks *-iji* traži kratak uzlazan naglasak ispred sebe: *zanimljīvijī, mùdrijī, vrèdnijī, prostrānijī, udòbnijī, zgòdnijī* itd. (Raguž, 1997: 440)
- Neki sufiksi traže naglasak na početnome slogu riječi:
 - āj* (kratkosilazni naglasak): *ùredāj, nǎtječāj, ĩspracāj, pòkušāj*
 - ālan* (kratkosilazni silazan): *trǎdicionālan, ěmociōnālan, fūnciōnālan*, itd.;
 - āran* (kratkosilazni naglasak): *ělementāran, ěgzemplāran, pòpulāran* itd.;
 - ōzan* (kratkosilazni naglasak): *āmbiciōzan, tēndenciōzan, fāmōzan*, itd.;
 - ōvan/-ěvan* (kratkosilazni naglasak): *dūšěvan, pòlōvan, rēdōvan* itd. (Raguž, 1997: 440)

Osim toga, Raguž (1997: 444) donosi djelomičan popis morfema koji uz sebe privlače određeni naglasak. Također navodi kako bi se detaljnim opisom naglasnih svojstava pojedinih morfema i njihovom hijerarhijom došlo do rješenja mnogih slučajnih ili nepotrebnih naglasnih dvostrukosti.

2.5. Osnovna pravila naglašavanja

Kao što je rečeno u prethodnom poglavlju, mjesto naglasaka u okviru naglasne jedinice u hrvatskome jeziku nije određeno s obzirom na granicu naglasne jedinice na početak ili kraj, nego je određeno s obzirom na morfeme (značenjske dijelove naglasne jedinice) pa može

formalno biti na bilo kojem slogu unutar naglasne jedinice, osim na posljednjem (Raguž, 1997: 446).

Pritom postoje sljedeća pravila:

- Naglasci mogu stajati i na dugim i na kratkim slogovima.
- Na jednosložnim riječima mogu stajati samo silazni naglasci.
- Višesložne riječi mogu imati na prvom slogu bilo koji naglasak.
- Na srednjim slogovima višesložnih riječi mogu biti samo uzlazni naglasci, odnosno silazni naglasci mogu stajati samo na početnome slogu, a uzlazni naglasci mogu stajati na svim slogovima (izuzev posljednjeg).
- Ispred naglašanih slogova nema dugih slogova.
- U okviru naglasne jedinice silazni se naglasci sa samostalnih riječi pomiču prema početku, tj. na prednaglasnice.
- U promjenjivim riječima s promjenom oblika nerijetko se mijenja i naglasak.
- Uzlazni naglasci mogu se u razgovornom jeziku ostvariti u zadnjem slogu ili u jedinom slogu u jednosložnih riječi ako je otpao jedan slog iza naglaska, npr. *donès, pokáz, šút* (usp. Barić i sur. 1997: 69; Raguž, 1997: 446; Babić, 1991: 124; Težak, Babić 2005: 83).

To je, dakle, ono što propisuje norma. Međutim, odnos između naglasne norme i uporabe vrlo je problematičan jer dolazi do razilaženja. Iako se kodificirana norma nikada ne može ostvariti u svom idealnom obliku, razlike između kodifikacije i uporabe ne bi smjele biti velike. O nestabilnosti i neustaljenosti naglasne norme hrvatskoga standardnog jezika, odnosno o brojnim odmacima od norme svjedoči i nedosljednost u suvremenim gramatikama, rječnicima i normativnim priručnicima, a ti će odmaci dijelom biti prikazani i u ovom radu.

2.6. Izgovorna (naglasna) cjelina

S obzirom na naglasak u hrvatskom se književnom jeziku razlikuju riječi koje imaju vlastiti naglasak, i to su naglašene ili samostalne riječi, naglasnice (npr. *lùk, râd, zèmlja, zíma*), i riječi koje nemaju vlastitoga naglaska, i to su nenaglašene ili nesamostalne riječi, nenaglasnice (klitike) (npr. *ga, se, i, ne*) (Barić i sur. 1997: 66). Za nenaglašene riječi Škarić kaže kako to „nisu govorne riječi iako jesu jezično-pravopisno prave riječi. One se izgovaraju u jednoj govornoj riječi zajedno s naglasnicom (akcentogenom riječju). Neprirodno je stanje

govora kad se pod utjecajem pisma nenaglašenim riječima dodaju naglasci te se tako pretvaraju u govorne riječi (npr. da se umjesto [upočétkusmovam] kaže [ù] [počétku] [smò] [vàm]).“ (Škarić, 2007: 120)

U govoru se nenaglasnice uvijek vežu uz naglasnicu i s njom čine izgovoru (naglasnu) cjelinu (npr. [nänoge], [pödgrād], [vesèlilismose]). Prema tome, izgovornu cjelinu čine jedinice izgovora koje imaju jedan naglašen slog, a nenaglašenih može biti nekoliko. Izgovorna cjelina može biti jednosložna, odnosno sastavljena od jedne jednosložne naglasnice (npr. [zrâk]) ili višesložna, sastavljena od naglasnice i jedne nenaglasnice ili više nenaglasnica (npr. [üzāme], [srèosamga]). Rečeničnim naglaskom i rečeničnom intonacijom izgovorne se cjeline u govoru povezuju u veće cjeline, odnosno rečenice (Barić i sur., 1997: 66). Ovisno o tome stoje li takve riječi u naglasnoj cjelini ispred ili iza samostalne riječi, razlikuju se prednaglasnice (proklitike ili prislonjenice) i zanaglasnice (enklitike ili naslonjenice) (Raguž, 1997: 444).

U prednaglasnice se ubrajaju:

- prijedlozi: *bez, do, ispod, ispred, iz, iza, između, iznad, kod, kraj, kroz, među, mimo, na, nad, niz, niže, o, od, oko, po, pod, pred, preko, pri, sa, spram, u, više, za, zbog* (rjeđe se ponašaju kao prednaglasnice i prijedlozi *mjesto, pokraj, ponad, prema*)
- veznici: *i, ni, a, da, pa, te, jer...*
- negacija: *ne*

U zanaglasnice se ubrajaju:

- glagolske: *sam, si, je, smo, ste, su; ću, ćeš, će, ćemo, ćete, će; bih, bi, bi, bismo, biste, bi*
- zamjeničke (lične i povratne u GDA jd./mn.): G – *me, te, ga, je, nas, vas, ih; se* D – *mi, ti, mu, joj, nam, vam, im; si* A – *me, te, ga, nj, ju, je, nju, nas, vas, ih; se*
- čestica: *li* (usp. Barić i sur., 1997: 71; Raguž, 1997: 445).

Status klitika kao nenaglašenih riječi vezan je za njihovu izgovornu samostalnost. Samo ono što se samostalno izgovara, odnosno ono što čini izgovornu (govornu) riječ, može imati naglasak i tek tako činiti naglasnu cjelinu. Izgovorna nesamostalnost klitika posljedica je sintaktičke nesamostalnosti, samostalno ne mogu činiti zaseban iskaz (Raguž, 1997: 445).

2.7. Uloga naglaska

Temeljna je funkcija naglaska prema Ragužu (1997: 446) isticanje nekog sloga u okviru naglasne jedinice kao govorne cjeline. Slog na kojemu se naglasak nalazi istaknutiji je, jači od ostalih oko njega. Tako dolazi do kontrasta između naglašenoga sloga i svih ostalih nenaglašenih slogova u okviru naglasne jedinice. Uloga naglaska također je isticanje riječi kao jedinice govornog niza (kulminativna funkcija). Pri tome je nevažno na kojem se slogu u riječi nalazi naglasak (Babić i sur., 1991: 316).

Razlikovna uloga hrvatske prozodije riječi temelji se na sposobnosti prozodijskih jedinica da razlikuju značenja riječi. Kada imaju razlikovnu ulogu, razlika se među riječima temelji samo na različitom nadodsječnom svojstvu njihova izraza (Barić i sur. 1997: 73).

Na razini rječnika naglasak tako može služiti kao sredstvo razlikovanja riječi od riječi, npr. *sjènica* (ptica) i *sjènica* (umanjenica od *sjena*), *grâd* (naseljeno mjesto) i *gräd* (tuča), *lùk* (povrće) – *lûk* (oružje) itd., a na razini morfologije kao sredstvo razlikovanja različitih oblika iste riječi, npr. *sàslušā* (treće lice jednine prezenta glagola *sàslušati*) i *sàslušā* (treće lice jednine aorista glagola *sàslušati*) itd. (Silić, Pranjković, 2005:18). Opreka se također može ostvariti između oblika različitih riječi, npr. *gràda* (G jd. im. *gräd*) i *grâda* (G jd. im. *gräd*) *lûka* (G jd. im. *lùk*) i *lûka* (G jd. im. *lûk*) (Barić i sur. 1997: 73).

3. Odmaci od suvremene hrvatske naglasne norme

Od pravila o raspodjeli naglasaka u hrvatskom književnom jeziku ponekad dolazi do odstupanja. U narednim će poglavljima biti riječ o odstupanjima koja se odnose na silazni naglasak na nepočetnom slogu riječi, neprenošenje naglasaka na prednaglasnicu, izostanak zanaglasne dužine, pomicanje naglasaka ulijevo, rjeđu uporabu naglasaka u razlikovnoj ulozi te kratke slogove bez tonske opreke. Rad će se detaljnije posvetiti problemu kratkih slogova bez tonske opreke, odnosno neutralizaciji kratkosilaznog i kratkouzlaznog naglasaka. Budući da je istraživanje kojim se pokušala dokazati ta neutralizacija naišlo na oštre kritike, u posljednjem će dijelu rada biti prikazno provedeno istraživanje kojim se nastojalo provjeriti dolazi li uopće do neutralizacije ili se radi o drugim pojavama kao što su naglasne varijante i kolebanja (koje su normalne u jeziku složena naglasnog sustava) ili je pak riječ o nepotpunom usvajanju hrvatskoga standardnog naglasaka.

3.1. Silazni ton na nepočetnim slogovima

Budući da jedno od osnovnih načela sustava novoštokavske akcentuacije ne dopušta silazne naglaske na nepočetnim slogovima, mnogi autori ne priznaju suvremeno jezično stanje kao prihvatljivo i protive se mijenjanju te norme. Međutim, suvremena sociofonetska istraživanja pokazuju da silazni naglasci postoje na nepočetnim slogovima, a mnoga od njih tumače da su kao takvi prihvatljivi i poželjni (Pletikos, 2008). Škarić (2002) silazno naglašavanje nepočetnih slogova objašnjava kao „propuštanje vjernog ostvarenja dubinskoga jezičnoga alomorfa sa silaznim naglaskom bez obzira na kojem je slogu u riječi“, a Delaš (2003a: 98) govori da silazno naglašavanje nepočetnog sloga ne treba objašnjavati samo „vanjskim pritiskom jezičnog posuđivanja i utjecajem ostalih dvaju hrvatskih narječja (čakavskog i kajkavskog), nego i unutarnjim razvojem novoštokavskog naglasnog sustava“.

U *Gramatici hrvatskoga jezika* Silić i Pranjković (2005: 20) navode: „U klasičnome hrvatskom jeziku na zadnjemu slogu nema naglasaka. U nekim se područjima zapadnoštokavskih govora, koji su u osnovici hrvatskoga standardnog jezika, pojavljuju silazni naglasci i na nepravome, pa onda i na zadnjemu slogu. Usp. *organizâtor, relik̃t, def̃ekt, subjekt, kontiñent* itd.“ Hrvatski standardni jezik, posebno njegov razgovorni stil, sve više takve naglaske prihvaća kao pravilne.

Škarić i sur. (1987: 143) tvrde da silazni naglasci na nepočetnim slogovima naglasnih riječi ne proturječe duhu našega standarda. Prihvatljivi su u naglasnim riječima s prednaglasnicama, ali i u samostalnim riječima: stilističkim riječima (markirane riječi i usklici), složenicama (prave složenice, superlativi pridjeva i priloga te skraćenice) i oblicima koji su obilježeni silaznim naglaskom (vokativ, genitiv množine i prezent). U posebnu se kategoriju svrstavaju posuđenice, za koje se legitimnim smatra kodificiranje silaznog naglaska na nepočetnim slogovima (Škarić i sur. 1996: 138).

U *Hrvatskoj gramatici* (Barić i sur., 1997: 71) također se navodi da se silazni naglasci na nepočetnom slogu riječi javljaju samo u nekim kategorijama riječi: složenicama, posuđenicama, stranim vlastitim imenima, genitivu množine riječi s nepostojanim *a* i uzlaznim naglascima u ostalim padežima te u kraticama koje se izgovaraju nazivima početnih slova, s napomenom da su one obilježje razgovornoga jezika: „Silazni naglasci u nepočetnom slogu riječi javljaju se samo u nekim kategorija riječi uz naglasna svojstva prema sustavnoj naglasnoj normi, koja se donose na prvom uz mjestu:

- a. u složenicama, npr. *brodòvlasnik – brodovlâsnik*
poljòprivreda – poljoprìvreda
- b. u posuđenicama, npr. *dirìgent – dirigènt*
hàrfistica – harfística – harfistica
infòrmātor – informātor
rezimē – rezimě
telèvīzija – televīzija – televízija
- c. c. u stranim vlastitim imenima, npr. *Montevideo – Montevidèo*
Vòltēr – Voltêr
- d. u G mn. riječi s nepostojanim *a* i s uzlaznim naglascima u ostalim padežima,
npr. *iskūstāvā – iskûstāvā*
mùškārācā – muškārācā
ùdovācā – udôvācā
- e. u kraticama koje se izgovaraju nazivima početnih slova,
npr. *esàdē*, ali gotovo uvijek *esadê* (SAD – Sjedinjene Američke Države)
hadezē, ali gotovo uvijek *hadèzê* (HDZ – Hrvatski dijalektološki zbornik)“
(Barić i sur. 1997: 71).

Autori *Hrvatskoga jezičnoga savjetnika* silazno naglašavanje nepočetnih slogova smatraju obilježjem razgovornog stila. Kada su u pitanju posuđenice, autori smatraju kako obličnom i naglasnom prilagodbom postaju hrvatskim riječima stoga nema razloga da nose strane naglaske (Barić i sur. 1999: 73).

U pravogovornome priručniku *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku* (Vukušić i sur., 2007: 49) razlikuju se dvije kategorije silaznih naglasaka na nepočetnome slogu. Za prvu skupinu utvrđeno je kako kratkosilazni kao i dugosilazni mogu stajati i na nepočetnome slogu, posebno u imenima i stranim riječima: *dirigènt, palimpsèst, poluròdāk, poljoprìvrednik, prvobrätuèed, ranoränilac*, no to je rubno za cjelinu sustava, susreće se u razgovornom stilu, pa stoga nije potrebno stvarati nove uzorke (Vukušić i sur. 2007: 49). Osim toga, kao primjere slične pojave navode se i složenice ženskoga roda kao što su *kupopròdaja* ili *samoòbmana* te zemljopisna imena (i strana i domaća) kao što su *Austràlija, Melanèzija* ili *Premantûra*. U genitivu množine u imenica muškoga roda tipa *Dalmatinac* i srednjega roda tipa *iskustvo* u tome se priručniku dopušta naglasna tripleta *Dalmatínācā, Dalmätīnācā* i *Dalmatīnācā* odnosno *iskústāvā, iskūstāvā* i *iskūstāvā* (Vukušić i sur. 2007: 88).

Raguž (1997) strane riječi dijeli na one u kojih je silazni naglasak nepočetnoga sloga češći, a naglasak kakav preporučuje jezična norma zvuči neobično (*koeficijènt, lesonīt, lavabô*) te na one koje su prihvaćene s naglaskom hrvatske norme, iako često imaju strano mjesto naglasaka (*dirigènt, atašê, satelit, prevarànt*). Naglasak na sufiksu *-ist* smatra „grubom pogreškom“ (*komunīst, humanīst, romanīst*). Grubim pogreškama također smatra silazni naglasak u G mn. višesložnih riječi (*Crnogòrācā, produžètākā, trenûtākā, zadâtākā*). Kada su u pitanju vlastita imena, Raguž bilježi likove koji češće čuvaju mjesto naglasaka (*Austràlija, Oceânija*).

U *Glasovima i oblicima hrvatskoga književnoga jezika* spominje se da neke riječi odolijevaju pravilu o pomicanju naglasaka, a to su: složenice (*brodovlâsnik, Jugoslâvija*), jezično neusvojene riječi (*defilê, dirigènt*), strana imena (*Voltêr, Bordô*) te kratice koje se izgovaraju imenovanjem početnih slova (*/eserhâ/, /afežê/*) (Škarić, 2007). Osim toga, „silazni se naglasci javljaju na nepočetnom slogu u genitivu množine riječi s nepostojanim *a* i s uzlaznim naglascima u ostalim padežima, tu je silazan naglasak jak morfološki znak koji odolijeva pravilu o pomicanju naglasaka (npr. *podâtākā, trenûtākā, muškârācā* itd.)“ (Babić i sur. 1991: 324)

Hrvatski enciklopedijski rječnik (Anić i sur., 2002) uz prilagođene donosi i naglasno neprilagođene likove koji su vrlo česti u govornoj praksi, kao npr. *bidê, bifê, debî, dekolte*, ali kao jedini *rokokô, repasâž, rižòto, rigolèto, torpêdo*. Posuđenice su u rječniku podijeljene na posuđenice s finalnim konsonantskim skupinama (*asistènt, reformìst*, ali ne i *studènt*), izvedenice od tih riječi (*asistènt – asistèntskî*), posuđenice na *-e, -i, -u, -o* (*bifê, alîbi, kakadû, torpêdo*), posuđenice na *-or* (*senâtor, kompozîtor*), posude nice na *-ij* (*magistêrij, akvaterârij*). Takav naglasni sustav ne primijenjuje se na posuđenicama na *-izam* (*realîzam*), iako je vrlo čest u jezičnoj uporabi. Rječnik također dopušta silazno naglašavanje nepočetnih slogova i u domaćim i stranim složenicama (*jugozâpad, rimokâtolik*) te na središnjemu slogu imenica u G mn. tipa *podâtake, Dalmatînaca*. Jezični su unikumi (izdvojeni velikim početnim slovom) standardno naglašeni, iako je izrazita težnja da takve riječi ne podliježu normama hrvatskoga jezika (napose grafijskoj, ali i pravopisnoj i naglasnoj). Zemljopisna imena kao što su *Australija, Mikronezija* donose se u dvojnome naglasnome liku, uz napomenu da je drugi lik razgovorni (*Aùstrâlija i Austrâlija*) (Martinović, 2006).

Neupitno je da je silazni naglasak nepočetnih slogova dijelom hrvatskog naglasnog sustava, a uvrštavanje silaznih naglasaka nepočetnoga sloga u priručnike hrvatskoga jezika u određenim kategorijama svjedoči o konvergentnijemu odnosu norme kodeksa i uzusa (Martinović, 2013: 47). Međutim, i dalje dolazi do neusklađenosti, kako u jezičnim priručnicima, tako i u izgovornoj praksi, na primjer na radiju i televiziji, gdje je govoreni standard rijetko u upotrebi. Hrvatska se normativistika nalazi pred problemom više ili manje u službenom govoru usvojena silaznog naglasaka u nepočetnom slogu pa je potrebno odrediti opseg pojave i njezino značenje za naglasni sustav hrvatskoga standardnog jezika (Delaš, 2014: 20).

3.2. Neprenošenje naglasaka na prednaglasnicu

Kada se ispred silazno naglašene riječi nađe prednaglasnica, izgovorna je cjelina silazno naglašena te tako odstupa od utvrđenih naglasnih pravila. Kako bi se izbjegao silazni naglasak u središnjem slogu, nužno je pomaknuti ga za slog naprijed, a to obuhvaćanje prednaglasnice naglaskom naziva se pomicanjem naglasaka (Barić i sur. 1997: 91).

Na prednaglasnicu se prenosi naglasak silazne intonacije (kratkosilazni ili dugosilazni), a na njoj se ostvaruje samo kao kratki naglasak. Ovisno o tome je li na prednaglasnici ostvaren kratkouzlazni ili kratkosilazni naglasak, razlikuju se dva tipa prenošenja naglasaka: oslabljeno

i neoslabljeno. Kada pri pomicanju naglaska prednaglasnica umjesto kratkog ili dugog silaznog ima kratkouzlazni naglasak (npr. *kùća – kòd kućē, škola – ù škōlu*), takvo se prenošenje naziva oslabljenim jer kratkouzlazni naglasak dio svoje siline predaje idućem slogu. Neoslabljeno je prenošenje ono u kojem se na prednaglasnici ostvaruje kratkosilazni naglasak (npr. *pàmēt – nà pamēt, vlâst – bēz vlâsti*). Razlog oslabljenom i neoslabljenom pomicanju naglaska povijesne je naravi: pomicanje je neoslabljeno kada se novoštokavski naglasci nalaze na mjestu praslavenskih silaznih naglasaka, tj. kada se radi o kratkosilaznom naglasku koji je nastao od kratkog cirkumfleksa. U svim ostalim slučajevima naglasak se prenosi neoslabljeno (Kapović 2008).

Međutim, u suvremenom je naglašavanju prisutna tendencija rjeđeg prenošenja naglaska na prednaglasnicu: „To, naravno, jezična norma načelno ne dopušta, ali su odstupanja česta, osobito u sjevernim dijelovima Hrvatske, u velikim gradovima te pri čitanju tekstova. Štokavska naglasna norma hrvatskoga jezika ipak zahtijeva poštivanje pravila o tome pomicanju.“ (Raguž, 1997: 450)

Novija propisana norma ne definira s kojih je riječi s obzirom na broj slogova pomicanje naglaska obavezno, a s kojih fakultativno. Jedina vrsta riječi koja pravilo o pomicanju naglaska primjenjuje bez izuzetka jesu glagoli. Kod njih je obavezno prenijeti naglasak na prednaglasnici u izgovornoj cjelini koju čini čestica *ne* i glagol u prezentu ili aoristu (Delaš 2003: 25).

Babić i sur. navode kako postoji sve izrazitija težnja suvremenog implicitnog standarda da se naglasak ne pomiče ni s kraćih riječi, pogotovu ne ako je prelaženje novije štokavsko, odnosno oslabljeno. Tako se primjerice u javnim govornim medijima pet puta češće govore riječi bez novijeg štokavskog prijenosa naglaska na prednaglasnicu nego s prijenosom naglaska, ali se isto tako sve češće zanemaruje pomicanje naglaska i s onih malobrojnih riječi s kojih je pomicanje neoslabljeno, tj. povijesno staro, a dijalektalno proširenije. (Babić i sur. 1991: 324).

U *Hrvatskoj gramatici* navedeno je da pomicanje naglaska može i izostati te da je to čak i češće, a u standardnom jeziku naglasak je obvezno na prednaglasnici u izgovornoj cjelini koju čini: 1. prijedlog i enklitički oblik zamjenice (npr. *ná me, pó te, zâ nj*), 2. niječna čestica *ne* i glagol (npr. *nè vidīm*), 3. prijedlog i I jd. *mnôm* (npr. *sà mnom*) (Barić i sur. 1997: 92).

Težak i Babić (2005) navode da se silazni naglasici mogu prenositi na prednaglasnicu, a u *Leksikonu hrvatskoga jezika i književnosti* stoji da je „u suvremenoj hrvatskoj standardnojezičnoj praksi prelaženje naglasaka na prednaglasnicu rijetko, neobvezatno te stilski i/ili regionalno obilježeno.“ (Samardžija, Selak, 2001: 439) Takvom se tvrdnjom dopušta silazno naglašavanje izvan početnoga sloga u standardnome jeziku (Martinović, 2006).

U *Praktičnoj hrvatskoj gramatici* navedeno je kako od prednaglasnica čestica *ne* najredovitije i najdosljednije preuzima naglasak: „Tu praktično nikad nema odstupanja od takva pravila. Ako se u tom slučaju ne prenese naglasak na negaciju, drži se to za grubu pogrešku.“ (Raguž, 1997: 448) Prenošnje naglasaka na prednaglasnicu preporučuje se jer nema detaljnih pravila zbog kojih izostaje prijenos naglasaka na prednaglasnice u razgovornome jeziku. Međutim, Raguž napominje kako je neprenošnje naglasaka u suvremenom jeziku sve češće, osobito kad je riječ o stranim ili rjeđim riječima ili o riječima koje su iz područja administrativnoga jezika ili iz terminološkoga područja: „Odstupanja od prijenosa naglasaka na proklitiku ima u razgovornom jeziku i s nekim dvosložnim i višesložnim riječima tipa: *kūhār, kòckār, vòčār, ràdār; vāpāj, nēhāj, lēžāj, pòložāj, zàlogāj, dōgađāj*, itd.“ (Raguž, 1997: 452)

Martinović (2006) navodi kako je, unatoč jakim tendencijama pojednostavljivanja sustava dokidanjem naglasnih preinaka, u govornoj praksi sasvim uobičajeno prenošenje naglasaka s naglašanih oblika lične zamjenice na jednosložni prijedlog (*nà mene, nād tobōm*), također i s jednosložnih ili dvosložnih imenica m. i ž. r. s dugosilaznim ili kratkosilaznim naglaskom (*ù grād, ù kuću*), s dvosložnih imenica s. r. s dugosilaznim naglaskom (*nà more*), s dvosložnih imenica s. r. s kratkosilaznim naglaskom (*nà srce*), s nekih imenica m. i ž. r. s kratkosilaznim naglaskom i zanaglasnom dužinom (*nà pamēt*), s imenicama ž. r. s uzlaznim naglaskom i preinakama u paradigmi (*nà glāvu*) te s aorista na negaciju (*ně ukrāde*). Neobičnima smatra prenošenja s brojeva (*ù dvije rúke; nà prvōm kātu*), s dvosložnih imenica m. i ž. roda koje u N jd. imaju nepostojano *a*, a u G jd. isti naglasak (*òd plijesni, izvan mīslī*), s nekih imenica m. i ž. r. s kratkosilaznim naglaskom i zanaglasnom dužinom (*pòd prstēnom, dō pojāsa*) te općenito prenošenje naglasaka s višesložnih riječi (tri ili više slogova, običnije: *u vlākovima*) (Martinović, 2006).

Istraživanje Varošaneć-Škarić (2003) potvrdilo je da u suvremenom prihvaćenom izgovoru prenošenje naglasaka s jednosložnih i dvosložnih, kao ni s višesložnih riječi, nije

poželjno. To se posebno odnosi na oblike s neoslabljenim preskakanjem na prijedlog (npr. *zà djecu*), oslabljeno prelaženje poput primjera *bèz māj̄kē* te hiperkorektna neoslabljena preskakanja uzlaznih naglasaka (npr. *nà vrijeme*). Delaš (2003: 30) zaključuje da bi neobvezna prenošenja naglasaka trebalo usmjeriti prema izričajima psihološkoga karaktera, vezanim sintagmama i stalnim frazama te ih rezervirati za pjesničke, glumačke i prevodilačke ritmičke i stilističke potrebe.

Može se zaključiti da se u suvremenome standardnom izgovoru pomicanje naglasaka na prednaglasnicu s imenica, pridjeva, brojeva, veznika i priloga vrši vrlo rijetko, i to uglavnom u nekim sklopovima koji su već dobili oblik stalnih izričaja (npr. *ù rūke, kòd kućē, nà strānu*). Potpuno negiranje pomicanja naglasaka na prednaglasnicu nije moguće zbog postojanja izgovorne cjeline koju mogu činiti prijedlog i enklitički oblik zamjenice (npr. *ná me*) ili prijedlog i I (npr. *sā mnōm*). Zbog učestalosti upotrebe takvo je pomicanje održivo u dvosložnoj ili trosložnoj izgovornoj cjelini koju mogu činiti jednosložni prijedlog i naglašeni oblik lične zamjenice (npr. *nà mene*) ili niječna čestica *ne* i glagol (npr. *nè rādim*) (Delaš, 2013: 43). Za ostala prenošenja naglasaka na prednaglasnicu novija propisana norma treba definirati kada je ono obavezno, a kada ne. Iako se prenošenje naglasaka rijetko ostvaruje u uporabi te se često smatra arhaičnim, regionalno i stilski obilježenim, još uvijek se ne može u potpunosti zanemariti.

3.3. Izostanak zanaglasne dužine

U suvremenom jeziku postoji tendencija kraćenja ili gubljenja zanaglasnih dužina. Ta se tendencija posebno očituje u vezanom govoru, u kojemu govornici više pozornosti obraćaju na sadržaj nego na izraz. Trajanje zanaglasne dužine može imati funkciju razlikovanja riječi, no, zahvaljujući kontekstu, riječi se mogu dobro razumjeti bez obzira na zanaglasnu dužinu (Ilinović, 2015). Problem izgovora, percepcije i prihvatljivosti zanaglasne dužine ukazuje na to da fonološki dugi zanaglasni vokali tek u nekim oblicima riječi i u kraćoj izvedbi pripadaju suvremenom verificiranom hrvatskom idiomu. Iako je i duža, klasična izvedba procijenjena kao standardna, njezina je poželjnost mnogo manja (Pletikos, 2008).

Ostvaraj zanaglasnih dužina u hrvatskom se razgovornom jeziku uglavnom doživljava nepoželjnim te se često povezuje s govornikovim regionalnim podrijetlom i društvenim statusom, pri čemu se oni koji ih sustavno čuvaju nerijetko procjenjuju slabije obrazovanima i smještaju u kategoriju nižega društvenog statusa (Martinović, 2017).

Silić i Pranjković napominju da je zanaglasna dužina „činjenica strukture hrvatskoga jezika, pa onda i činjenica gramatike hrvatskoga jezika. I zato je treba pisati svugdje gdje to gramatika nalaže. Drugo je njezin status u komunikaciji. U komunikaciji se naime ona i izgovara i ne izgovara.“ (Silić, Pranjković, 2005: 20) Škarić utvrđuje da se zanaglasna duljina gubi u općeprihvaćenom tipu, dok se u *Hrvatskoj gramatici* navodi da zanaglasna dužina često izostaje u razgovornome jeziku, a zabilježene su dvostrukosti u uobičajenih oblika, i to prezenta glagola I. i V. vrste koji imaju uzlazni naglasak pred nastavkom (*plètēm* i *plètem*, *pèrēm* i *pèrem*) (Martinović, 2006).

U *Hrvatskom enciklopedijskom rječniku* izostavlja se prezentska dužina iza dugouzlaznih naglasaka u primjerima tipa *rástem*, *vúčem*, *krádem*, dužina na prezentskom nastavku glagola s dočekom *-irati* (*organizīram*) te u G i I imenica ž. r. s dočekom *-ost* (*žālōst* – *žàlosti*) s objašnjenjem da se sve to u govornoj praksi ne realizira.

Noviji jezikoslovni radovi koji se bave hrvatskom ortoepskom normom polaze od pretpostavke da ju je „potrebno normirati na temelju odnosa *uzusa* i *norme* s uzorom u uporabnoj stvarnosti“, tj. uzimati u obzir onaj uzusni odabir kojemu se daje prednost u jezičnoj zajednici te predstavlja „argument stvarne jezične uporabe u zajednici“ (Matešić 2009, prema Rajle i sur. 2020). Osim toga, u mnogim hrvatskim urbanim govorima nestaje razlikovanje dugih i kratkih zanaglasnih slogova, a reduciranje dužina prisutno je i u govorima s novoštokavskim četveronaglasnim sustavom (Rajle i sur. 2020).

3.4. Pomicanje naglasaka ulijevo

U praksi se pojavila tendencija pomicanja naglasak „ulijevo“ sve do prvoga sloga (*jèzikoslovlje*, *jèzikoslōvlje* – *jezikòslovlje*, *knjižēvnost* – *knjižévnost*, *òporavak* – *opòravak* itd.) pa su tako i u priručnicima zabilježena odstupanja motivirana upravo pomicanjem naglasaka prema početku riječi. Osim toga, česta je pojava dugouzlaznoga naglasaka pred sufiksom.

Istraživanja pokazuju kako se u *Rječniku hrvatskoga jezika* urednika J. Šonje navodi samo pridjev *prèžīran*, imenica bi mogla glasiti i *prèžīrnōst* i *prezīrnōst*, zatim samo pridjev *dēsperātan*, a imenica bi mogla glasiti i *dēsperātnōst* i *desperātnōst*, po analogiji: *òkrūtan* – *okrūtnōst* (*òkrūtnōst*). U *Rječniku* su takve dvostrukosti rijetke, a dominira obrazac: *àktīvan* – *aktīvnōst*, rjeđe *znàčājan* – *znàčājnōst*. Od 150 imenica koje imaju dugouzlazni naglasak na trećemu slogu (*jednostávnōst*) njih samo 8 ne prenosi naglasak (*bèzizglēdnōst*; *mīsaonōst*;

nepòdobnōst; òčiglēdnōst; prāznojērnōst; proìzvodnōst; ùzajāmnōst; vjèrojātnōst), a u *Hrvatskome enciklopedijskome rječniku* od 207 njih 9. Usustavljivanje dodatno otežava nedosljedno gubljenje dužina pred sonantnim skupom iza kojega je zanaglasna dužina (*ùstāvnī – ùstavnōst* ili *ùstāvnōst; ùzōran – ùzornōst* ili *ùzōrnōst*) (Martinović, 2009).

U *Rječniku hrvatskoga jezika* urednika J. Šonje također je uočljiva tendencija duljenja pred sonantom u konsonantskom skupu u kojemu je prvi *r* ili *l*, iako u pridjeva ne dolazi dužina (*nāmjērnōst, nāsīlnōst*), te u drugim primjerima u kojima se dužina nalazi u pridjeva i dosljedno se bilježi u ostalih priručnika (*prijépōrnōst, rāzmjērnōst*). *Hrvatski enciklopedijski rječnik* i *Rječnik hrvatskoga jezika* urednika J. Šonje najdosljednije slijede formulu: *āā* ili *āā* (pridjevi) → *aá* (imenice): *bānālan – banālnōst; pōbōžan – pobóžnōst*. Nepreneseni naglasak navodi se u zagradi: *nehājnōst (nēhājnōst), okrútnōst (òkrūtnōst)*. Drugi priručnici daju prednost neprenesenomu naglasku (npr. *Hrvatski jezični savjetnik: àutokefālnōst* i *autokèfālnōst, bèzizglēdnōst* i *bezizglédnōst* i sl., a bilježi se i ondje gdje se rijetko čuje u uporabi: *jednostāvnōst* i *jèdnostāvnōst; nēmjerodāvnōst* i *nemjeròdavnōst*) (Martinović, 2009).

Do hiperkorekcije, odnosno pomicanja naglasaka ulijevo sve do prvog sloga u primjerima u kojima nema razloga za prijenos dolazi zbog uvjerenja da je vlastiti nespontani izraz pogrešan (Runjić-Stoilova i Bartulović, 2009: 162). Naglasna situacija većih hrvatskih gradova – Zagreba, Rijeke, Splita, Osijeka – rezultat je složenog procesa međudjelovanja lokalnih naglasnih osobina i standardne naglasne norme. Zbog velikog broja ljudi koji su se iz različitih krajeva Hrvatske doselili u Zagreb, dolazi do miješanja starog kajkavskog jednonaglasnog sustava s novoštokavskim četveronaglasnim, takozvane zagrebačke štokavštine. Standardizacija takvoga govora ne smatra se dobrim rješenjem jer „takav razvoj dira dublje u mehanizam naglasnog standarda mijenjajući mu strukturu u dvonaglasnu ili tronaglasnu“ (Delaš, 2003: 72).

3.5. Rjeđa uporaba naglasaka u razlikovnoj ulozi

Iako se razlikovna uloga prozodije riječi, tj. karakteristika da promjena prozodijske jedinice (naglasaka ili zanaglasne dužine) uzrokuje promjenu leksičkog ili gramatičkog značenja, često spominje kao bitna u održanju akcenatskog sustava, zbog male količina riječi koje čine takve opreke i kontekstualnosti koja razrješuje dvojbe, razlikovna uloga ne može biti glavni razlog održanja sustava (Pletikos, 2008).

Martinović i Pudić (2013) uočile su kako je razlikovanje neodređenoga i određenoga oblika pridjeva naglaskom u govoru zanemareno, posebice kad je riječ o međuslogovnim preinakama (*dugàčak – dugàčka – dugàčko : dùgačkī – dùgačkā – dùgačkō*), i to u korist naglasaka određenih oblika pridjeva (*dùgačak – dùgačka – dùgačko*). S ciljem utvrđivanja je li naglasna opreka još uvijek razlikovno sredstvo pridjevnih oblika jer se u literaturi (Pranjčević 1998) navodi da je razlika određenih i neodređenih očuvana na prozodijskoj razini (iako formalne, u tipu sklonidbe, polako nestaju) autorice su provele istraživanje anketiranjem tzv. profesionalnih govornika. U provedenom istraživanju zamijetile su kako mlađi i stariji govornici ne razlikuju jednako određene i neodređene pridjeve naglaskom. Nešto bolje to čine profesori (posebice stariji, u čemu su vidljive posljedice obrazovnog sustava) i oni kojima je štokavština startni idiom. Autorice također zaključuju kako se međuslogovne preinake manje čuvaju od onih metatonijskih, istoslogovnih. U govoru tako dio riječi prelazi iz promjenljivoga u nepromjenjivi tip (*šàren – šarèna – šarèno → šàren– šàrena – šàreno*).

U gramatikama nije zabilježeno kako se uporaba naglasaka u razlikovnoj ulozi smanjuje. Naprotiv, gramatike tu ulogu posebno ističu, primjerice Škarić (2007: 121) navodi kako je razlikovna uloga hrvatske prozodije riječi „iznimno razvijena i služi se svim glavnim prozodijskim sredstvima – i mjestom naglasaka, i tonom, i trajanjem.“ (Škarić, 2007: 121) Silić i Pranjčević za primjere naglasaka kao sredstva razlikovanja različitih oblika iste riječi navode primjere *rûci* (D jd. imenice *rûka*) i *rúci* (L jd. imenice *rûka*) te *nòzi* (D jd. imenice *nòga*) i *nòzi* (lokativ jednine imenice *nòga*). Uporaba, međutim, pokazuje suprotno. Dativni oblici *rûci* i *nòzi* danas se rijetko mogu čuti. Martinović (2014: 90) objašnjava kako tonska opozicija D i L jd. u dvosložnih imenica ženskog roda s uzlaznim nominativnim naglaskom danas više nije stabilna u standardnome jeziku jer se D jd. izjednačuje s naglaskom osnove.

3.6. Kratki slogovi bez tonske opreke

Važna akustička obilježja prema kojima se međusobno razlikuju naglasci u hrvatskom jeziku jesu trajanje i ton. Međutim, akustičke osobine naglasaka riječi u standardnom se izgovoru ne čuvaju jednako: „Najnestabilnija komponenta akustičke realizacije je njegov ton – s jedne strane zbog male razlikovne funkcije, i s druge, zbog preklapanja s intonacijskim oblikom cjelokupnog izričaja, rečenice.“ (Bakran, 1996: 249) Dugosilazni naglašeni slogovi ponešto su dulji nego dugouzlazni, a kratkouzlazni su ponešto dulji nego kratkosilazni pa je zato razlika među silaznima veća nego među uzlaznima (Babić i sur., 1991: 322). Zbog toga

u govoru nerijetko dolazi do nerazlikovanja, zamjene ili neutralizacije kratkosilaznog i kratkouzlaznog naglasaka.

Škarić (2007) navodi kako su u cijelosti razlike između kratkosilaznog i kratkouzlaznog nešto manje u prihvaćenom tipu nego što su u prihvatljivom i klasičnom tipu: „Dva kratka naglasaka – kratkosilazni i kratkouzlazni – u prihvatljivom tipu općega hrvatskoga iskazuju zvučne razlike koje su malene, tako da oni međusobno bez pomoći očekivanja i provjere o prenosivosti/neprenosivosti naglasaka na prefiks samim sluhom nisu lako razbirljivi. Zvučne slike prosjeka kratkosilaznih i kratkouzlaznih naglasaka pokazuju da se razlike među njima smanjuju u smjeru nekoga "tromoga" zajedničkoga naglasaka koji je u tonu bliži klasičnomu kratkouzlaznom nego klasičnomu kratkosilaznom.“ (Škarić, 2007: 132)

Kvaliteta kratkih naglasaka, tj. tendencija neutralizacije kratkouzlaznog i kratkosilaznog naglasaka prema kratkosilaznome u suvremenom hrvatskom govoru jedan je od temeljnih fonetskih akcentoloških problema (Škarić, 2001). Ta je tendencija primijećena i akustički opisana te dokazana opsežnim istraživanjem percepcije govornika na širem prostoru novoštokavskih govora (hrvatskom, bosanskom, srpskom, crnogorskom). Međutim, moguća razlikovna funkcija ne može biti jak argument očuvanja ove tonske razlike, osobito kada se oprimjeruje na oprekama riječi od kojih današnji govornici jednu više ne rabe, npr. *jàrica* (mlada koza) – *jàrica* (jara pšenica) (Pletikos, 2008).

Od 70-ih godina 20. stoljeća počeo se u kroatistici problematizirati naglasni inventar hrvatskoga standardnog jezika pokušajem uvođenja „tronaglasne uporabne norme“, a istodobno je iskazana potreba za uključivanjem u oblikovanje naglasne norme značajka govora velikih gradova (Vidović, 2020). Iako se akcenatske fonološke opreke vrlo često ne nalaze u istoj vrsti riječi ili su oblično uvjetovane, pa je gramatičkim kontekstom ili kolokacijskom mogućnošću značenje nedvosmisleno određeno, glavni argument očuvanja četveroakcenatskog sustava jest stav govornika prema njegovim elementima, a to je da ih govornici prepoznaju kao hrvatske i kao poželjne, bez obzira na to rabe li ih sami i mogu li ih percipirati kao razlikovne (Pletikos, 2008).

Varošaneć-Škarić i Škavić (2001) smatraju da u suvremenom hrvatskom prihvaćenom izgovoru često dolazi do neutralizacije kratkosilaznoga i kratkouzlaznoga naglasaka. Svoju tvrdnju potkrepljuju prethodnim istraživanjima, a na temelju vlastita istraživanja zaključuju da u suvremenom hrvatskom standardnom jeziku dolazi do neutralizacije kratkih naglasaka u

korist kratkosilaznoga. Kratkosilazni se naglasak smatra poželjnijim i češće se ostvaruje u izgovoru

Kapović (2010) opovrgava tvrdnje o tendenciji neutralizacije dvaju kratkih hrvatskih naglasaka. Za istraživanja koja to pokušavaju dokazati tvrdi da su „plod slaba poznavanja hrvatskoga naglasnoga sustava“, a njihovi zaključci „plod metodološki loše zamišljenih i irelevantnih istraživanja“. Zaključuje da neutralizacija kao takva ne postoji u stvarnim štokavskim govorima te da nema razloga nametati umjetnu „neutralizaciju“ ni u standardnom jeziku.

Zahvat u naglasnu normu jednim se dijelom opravdavao neravnopravnošću govornika kajkavskoga i čakavskoga narječja, no nije se uzimalo u obzir činjenicu da je naglasna norma samo jedna od norma te da navedena dva narječja osim na naglasnoj razini znatno odstupaju od hrvatskoga standardnog jezika i na fonološkoj, morfološkoj, sintaktičkoj i leksičkoj razini (Vidović, 2020).

Od druge polovice 20. stoljeća u kroatistici je često u uporabi pojam *tronarječna dijalektna osnovica*. Međutim, vidljivo je da je naglasna norma u svim suvremenim hrvatskim priručnicima, bez obzira na manje otklone, utemeljena na novoštokavskome naglasnom sustavu zapadnoga tipa. Izbor dijalektne osnovice nužan je jer je slika hrvatskoga jezika najstroženija na južnoslavenskome jezičnom prostoru jer su samo Hrvati čakavci, kajkavci i štokavci, a među njima ima i govornika torlačkoga dijalekta kojega dio dijalektologa smatra posebnim narječjem: „Kao što je jekavski izgovor izabran kao standardnojezični između triju glavnih izgovora *jata* (iako je ikavski izgovor najrasprostranjeniji ne samo među štokavcima, nego i čakavcima, a rubno i među kajkavcima), tako je i četveronaglasni naglasni sustav izabran između različitih naglasnih sustava u rasponu od dinamičkoga do peteronaglasnoga. Uostalom, udio je govornika štokavskoga narječja među govornicima hrvatskoga jezika danas znatno veći nego u 17. stoljeću kad je štokavsko narječje preuzelo primat u oblikovanju hrvatskoga književnog jezika ili u prvoj polovici 19. stoljeća kad se počeo oblikovati suvremeni hrvatski standardni jezik.“ (Vidović, 2020) Iako se sve češće upozorava na gubitak tonske opreke u kratkih slogova, to još uvijek nema utjecaja na normativne priručnike (Martinović, 2006).

Budući da se fonetičari još uvijek ne mogu složiti dolazi li do neutralizacije kratkouzlaznog i kratkosilaznog naglasaka prema kratkosilaznome i treba li doći do standardološke promjene hrvatskoga naglasnoga sustava, provest će se istraživanje kojim će

se provjeriti smatra li se uistinu kratkouzlazni naglasak manje „poželjnim“ u hrvatskom standardnom jeziku.

4. Istraživanje

Gordana Varošaneć-Škarić i Đurđa Škavić u radu *Neutralizacija kratkouzlaznoga i kratkosilaznoga naglasaka u suvremenom hrvatskom prihvaćenom izgovoru* (2001) provele su istraživanje kojim su zaključile da oko tri četvrtine govornika hrvatskoga jezika ima tročlani prozodijski sustav te da bi prihvaćeni izgovor prozodijskih oblika među obrazovanima trebao bi biti temelj na kojemu se gradi suvremeni hrvatski standardni jezik. Istraživanje je provedeno na temelju 70 riječi, od kojih su neke zabilježene s oba naglasaka u Benešićevu *Hrvatsko-poljskom rječniku*, druge na temelju dosadašnjih prozodijskih istraživanja i na temelju toga što se stručnjaci nisu slagali čuju li kratkouzlazni, kratkosilazni ili tzv. „tromi“ zagrebački naglasak.

Kapović (2010) tome je istraživanju pronašao brojne zamjerke te ga na neki način proglasio nevažecim. Kao argumente je naveo da se istraživanja vrše pretežitom na studentima fonetike Filozofskoga fakulteta u Zagrebu: „Dakle imamo situaciju da nastavnici predaju studentima o tome kakav bi hrvatski naglasak trebao biti i iznose im svoje ideje o tome, da bi zatim studente u istraživanjima pitali kakav naglasak u hrvatskom smatraju poželjnim?“ Takvu situaciju ne smatra objektivnom, kao ni sam uzorak relevantnim. Osim toga, primjere koje Varošaneć-Škarić i Škavić koriste kako bi dokazale neutralizaciju Kapović objašnjava poznatim naglasnim pojavama: „Tu je jednostavno riječ o naglasnim varijantama i kolebanjima kakvih u jeziku složena naglasnoga sustava uvijek ima i mora biti.“ (Kapović, 2010)

Uz argumente koje navodi Kapović (2010), istraživanje se može smatrati upitnim iz još jednog razloga. Naime, autorice „dokazuju“ troakcenatski sustav pretežitom na riječima u kojima dolazi do dvojbe radi li se o kratkosilaznom ili kratkouzlaznom naglasku. Postavlja se pitanje što je s riječima koje su u suvremenim rječnicima navedene s kratkouzlaznim naglaskom – dolazi li i u tim slučajevima do „neutralizacije“ s kratkosilaznim naglaskom? Odgovor na to dobit će se istraživanjem. Pretpostavka je da su Kapovićevi argumenti valjani te da do neutralizacije neće doći.

4.1. Postupak

Izabrano je 30 parova naglasnih inačica. Od toga je izabrano 15 parova riječi zabilježenih s oba naglasaka, kratkosilaznim i kratkouzlaznim na prvome slogu u Benešićevu *Hrvatsko-poljskom rječniku*, a koje su koristili i Varošaneć-Škarić u svom istraživanju: *bàcati – b̂acati*,

djètelina – djètelina, gròfica – gròfica, ìspit – ìspit, lèkcija – lèkcija, màska – màska, nèpravda – nèpravda, òptužba – òptužba, òsmina – òsmina – osmina, pòkora – pòkora, pòluga – pòluga, pòtkova – pòtkova, prèhlada – prèhlada, sùpruga – sùpruga, sùzica – sùzica. Varošaneć-Škarić i Škavić (2001) objasnile su kako su izabrani primjeri upravo iz Benešićeva rječnika jer je iznimno cijenjen među stručnjacima koji se bave prozodijom riječi.

Pored toga, nasumično je izabrano 15 riječi koje su u *Hrvatskom enciklopedijskom rječniku*, u *Velikom rječniku hrvatskoga standardnog jezika* i *Rječniku hrvatskog jezika* (Anić, 2007) zabilježene samo s kratkouzlaznim naglaskom: *bògat – bògat, čaròlija – čaròlija, ìgla – ìgla, ìzdati – ìzdati, ìzvor – ìzvor, kùtija – kùtija, lòviti – lòviti, prihvåtljiv – prihvåtljiv, jedìnica – jedìnica, neostvàriv – neostvàriv, širina – širina, slobòda – slobòda, dòbro – dòbro, kàva – kàva, mnòštvo – mnòštvo.*

U istraživanju je sudjelovalo 30 studenata kroatistike s filozofskih fakulteta u Osijeku (10) Zagrebu (7), Rijeci (5), Splitu (4) i Puli (4). Kao ispitanici su izabrani studenti jer se smatra da su mediji, javni istupi i pedagoška praksa prilike gdje se ostvaruje općeobvezatni, formalni, neutralni, referencijalni tip standardnog jezika. To potvrđuje i definicija standarda u kojoj stoji da se rabi u edukacijskome procesu u javnim institucijama i u medijima, tj. namijenjen je „upotrebi u državnoj upravi, školstvu, sredstvima masovnih komunikacija i, djelomično, u literarnoj produkciji.” (Škiljan, 1988: 49) Studenti su rodom iz Osijeka (3), Splita (3), Zagreba (3), Slavenskog Broda (2), Varaždina (2), Bjelovara (1), Đakova (1), Hrvatske Kostajnice (1), Iloka (1), Imotskog (1), Karlovca (1), Kutine (1), Kutjeva (1), Orahovice (1), Posušja (1), Požege (1), Pule (1), Rijeke (1), Tomislavgrada (1), Valpova (1), Vukovara (1) te Županje (1).

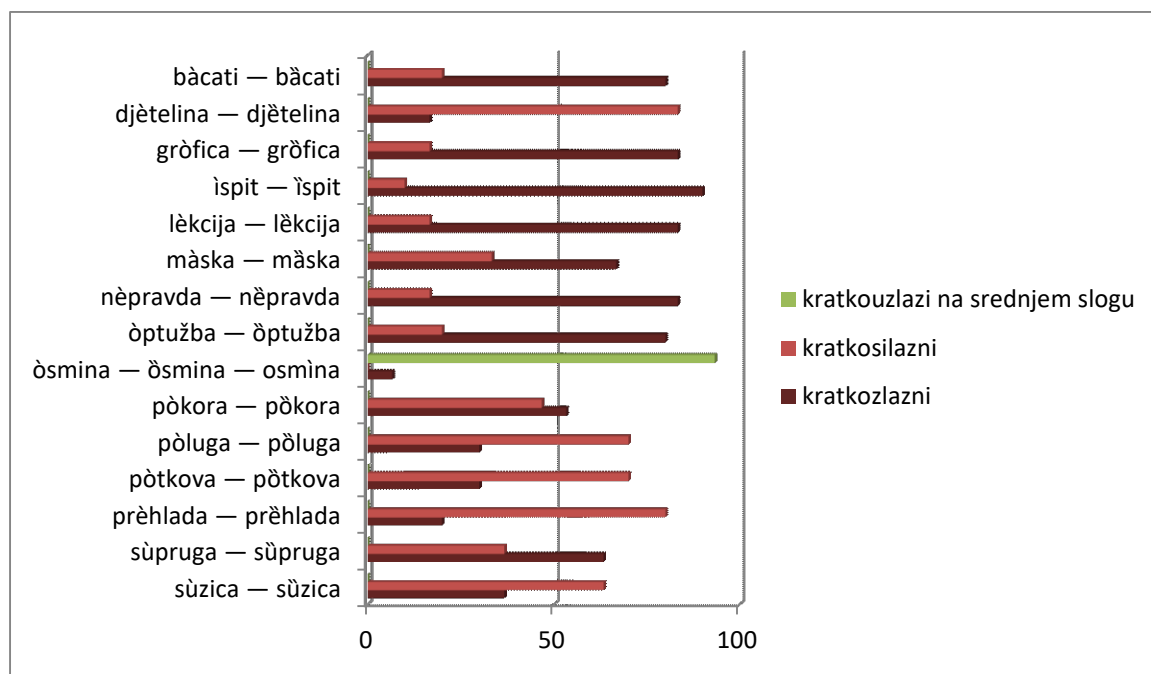
Ispitanici su rješavali anketni upitnik u kojemu su im nasumičnim redoslijedom bili ponuđeni parovi riječi različitog naglaska (kratkosilaznog i kratkouzlaznog). Svaki par riječi imao je svoj zvučni zapis (koji je snimila autorica ovoga rada) na temelju kojega su ispitanici birali riječi s naglaskom koji smatraju „poželjnijim“ u hrvatskom standardnom jeziku.

4.2. Rezultati i rasprava

Od ukupnog broja ispitanih riječi (15 riječi iz Benešićeva rječnika označene s oba naglaska – kratkosilaznim i kratkouzlaznim i 15 riječi koje su u trima rječnicima označene samo s kratkosilaznim naglaskom) u 25 riječi (83,3 %) većina je ispitanika označila

kratkouzlazni naglasak kao poželjniji. Samo je 5 riječi (16,6 %) imalo poželjniji kratkosilazni naglasak kod više od 50 % ispitanika. Dobiveni rezultati prikazani su grafovima.

Graf 1. Parovi riječi iz Benešićeva rječnika.

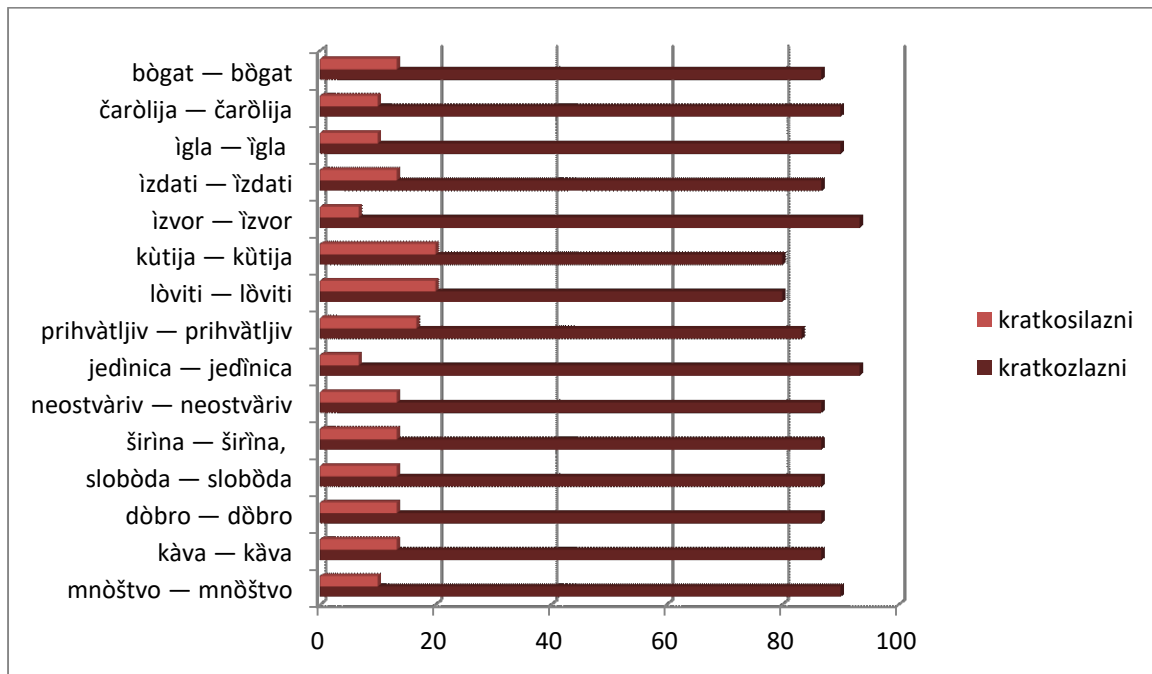

Od 15 parova riječi iz Benešićeva rječnika, kod 10 je parova oblik s kratkouzlaznim naglaskom (*bàcati*, *gròfica*, *ìspit*, *lèkcija*, *màska*, *nèpravda*, *òptužba*, *osmina*, *pòkora*) označen kao poželjniji kod većine ispitanika. Oblike *bàcati*, *gròfica*, *ìspit*, *lèkcija*, *nèpravda* i *òptužba* poželjnijima je ocijenilo u prosjeku 83,3 % ispitanika. Manji dio ispitanika koji je poželjnijim smatrao kratkosilazni naglasak može se povezati s gradom iz kojeg dolaze. Naime, većinom su to ispitanici iz Zagreba, Varaždina, Karlovca i Kutine. Kod parova *màska* – *màska*, *sùpruga* – *sùpruga* i *pòkora* – *pòkora* također je oblik s kratkouzlaznim naglaskom označen kao poželjniji, no u nešto manjem postotku (*màska* 66,7 % ispitanika – *màska* 33,3 %; *sùpruga* 63,3 % – *sùpruga* 36,7 %; *pòkora* 53,3 % – *pòkora* 46,7 %). Na manji postotak ispitanika koji su označili kratkouzlazni naglasak poželjnijim (u usporedbi s postotkom ispitanika prethodno navedenih parova riječi) može imati utjecaj to što je kod riječi *maska* opažena neujednačenost u navođenju u rječnicima – U *Velikom rječniku hrvatskoga standardnog jezika* i *Rječniku hrvatskoga jezika* (Anić, 2007) zabilježena je s kratkosilaznim, a u *Hrvatskom enciklopedijskom rječniku* s kratkouzlaznim naglaskom, dok je riječ *supruga* u sva tri spomenuta rječnika navedena s kratkosilaznim naglaskom. Paru *òsmina* – *òsmina*

dodan je oblik *osmìna*, budući da ga kao takvog bilježi *Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika* i često ga se može čuti u uporabi. Upravo je taj oblik označen kao najpoželjniji (93,3 % ispitanika). Oblik s kratkouzlaznim naglaskom na prvom slogu kao najpoželjnijim označila su samo 2 ispitanika, odnosno 6,7 %, dok oblik s kratkosilaznim naglaskom nitko od ispitanika nije prepoznao kao najpoželjniji.

Kod 5 je parova (*djètelina – djètelina*, *pòluga – pòluga*, *pòtkova – pòtkova*, *prèhlada – prèhlada*, *sùzica – sùzica*) u prosjeku 73,3 % ispitanika označilo kratkosilazni naglasak kao poželjniji. Ovdje je također vrlo važno napomenuti kako su te riječi označene u drugim rječnicima. Naime, *djetelina* i *prehlada* i u *Velikom su rječniku hrvatskoga standardnog jezika* i u *Hrvatskom enciklopedijskom rječniku* i u *Rječniku hrvatskoga jezika* (Anić, 2007) označene s kratkosilaznim naglaskom. *Suzica* i *potkova* u *Velikom su rječniku hrvatskoga standardnog jezika* označene s kratkosilaznim, a u *Hrvatskom enciklopedijskom rječniku* i *Rječniku hrvatskoga jezika* (Anić, 2007) s kratkouzlaznim. Dakle, ovakvi rezultati nisu iznenađujući niti mogu upućivati na neutralizaciju.

Graf 2. Parovi riječi koje su u rječnicima označene samo kratkouzlaznim naglaskom

Kao što je vidljivo iz grafa 2, kod ispitanih parova riječi koje su u *Velikom rječniku hrvatskoga standardnog jezika*, *Hrvatskom enciklopedijskom rječniku* i *Rječniku hrvatskoga jezika* (Anić, 2007) označene kratkouzlaznim naglaskom (*bògat – bøgat*, *čaròlija – čarølija*,

ìgla – ìgla, izdati – ìzdati, izvor – ìzvor, kùtija – kùtija, lòviti – lòviti, prihvatljiv – prihvatljiv, jedinica – jedìnica, neostvariv – neostvàriv, širina – širìna, sloboda – slobòda, dõbro – dõbro, kàva – kàva, mnòštvo – mnõštvo) ispitanici su također u velikoj mjeri (u prosjeku 81,7 % ispitanika) označili kratkouzlazni kao poželjniji naglasak. Ispitanici koji su označivali kratkosilazni naglasak kao poželjniji uglavnom su rodom iz Zagreba, Karlovca, Varaždina, Kutine i Pule. Iz ostalih ih je gradova u puno manje. Nadalje, pokazalo se da postoji značajna razlika između poželjnosti kodificiranoga kratkouzlaznoga i „nepravilnoga“ kratkosilaznoga na nepočetnome slogu u riječima *čarolija, prihvatljiv, jedinica, neostvariv, širina, sloboda*, u kojima je u prosjeku 87,8 % ispitanika označilo kratkouzlazni naglasak kao poželjniji.

5. Zaključak

Brojni odmaci od naglasne norme hrvatskoga jezika ukazuju na to da je razvoj norme i uporabe nepodudaran. U uporabi su proširena sljedeća odstupanja od norme: silazni se ton javlja na nepočetnim slogovima riječi, naglasak se sve rjeđe prenosi na prednaglasnicu, zanaglasna dužina sve češće izostaje, uzlazni se naglasci sve više pomiču ulijevo, razlikovna uloga naglasaka slabi te je prošireno dokidanje tonske opreke kratkih slogova. Zadatak je jezikoslovaca što je više moguće smanjiti razlike između standardnoga, kodificiranoga naglašavanja i njegove uporabe. Prije toga je potrebno ujednačiti naglaske u priručnicima hrvatskoga jezika uz preduvjet da standard osluškuje jezičnu uporabu i da se uzima ono što neće ugroziti njegovu stabilnost.

U provedenom su istraživanju ispitane dvije skupine riječi. Prvu su činili parovi riječi koji su u Benešićevom rječniku označeni s dva naglasaka – kratkouzlaznim i kratkosilaznim na prvom slogu, a drugu su skupinu činile riječi koje su u trima suvremenim hrvatskim rječnicima označene samo s kratkouzlaznim naglaskom. Dobiveni rezultati svjedoče kako u objema skupinama riječi prevladava poželjnost za kratkouzlaznim naglaskom.

Svi podaci govore u prilog tvrdnji da je neutralizacija kratkosilaznoga i kratkouzlaznoga u hrvatskom prihvaćenom izgovoru nepostojeća te se pretpostavka o neutralizaciji može odbaciti. Budući da bi prihvaćeni izgovor prozodijskih oblika među obrazovanima trebao biti temelj na kojemu se gradi suvremeni hrvatski standardni jezik, nema razloga za izbacivanje kratkouzlaznoga naglasaka, odnosno za uvođenje tronaglasnoga sustava. Time bi samo prividno došlo do pojednostavljenja sustava. Naglasna se norma nedvojbeno opire strogoj standardizaciji te ju je besmisleno pokušavati svesti na strogi skup pravila koja se u uporabi ne bi ostvarivala.

Na kraju se možemo složiti s Kapovićem (2007) i zaključiti da, budući da nema razloga za revoluciju, možemo hrvatski standard slobodno prepustiti spontanjoj evoluciji.

6. Literatura

- Anić, Vladimir. 2007. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Novi liber, Zagreb.
- Anić, Vladimir – Brozović Rončević, Dunja – Goldstein, Ivo – Goldstein, Slavko – Jojić, Ljiljana – Matasović, Ranko – Pranjković, Ivo. 2002. *Hrvatski enciklopedijski rječnik*. Zagreb: Novi Liber, Jutarnji list.
- Babić, Stjepan – Brozović, Dalibor – Moguš, Milan – Pavešić, Stjepan – Škarić, Ivo – Težak, Stjepko. 1991. *Povijesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*, HAZU – Globus, Zagreb.
- Bakran, Juraj. 1996. *Zvučna slika hrvatskoga govora*. Zagreb: Ibis grafika
- Barić, Eugeniya – Hudeček, Lana – Koharović, Nebojša – Lončarić, Mijo – Lukenda, Marko – Mamić, Mile – Mihaljević, Milica – Šarić, Ljiljana – Švačko, Vanja – Vukojević, Luka – Zečević, Vesna – Žagar, Mateo. 1999. *Hrvatski jezični savjetnik*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Pergamena, Školske novine.
- Barić, Eugeniya – Lončarić, Mijo – Malić, Dragica – Pavešić, Slavko – Peti, Mirko – Zečević, Vesna – Znika, Marija. 1997. *Hrvatska gramatika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Delaš, Helena. 2003. *Silazni naglasci na nepočetnim slogovima*. Magistarski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Delaš, Helena. 2003(a). *Naglasak na proklitici*. Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje. Knj. 29, str. 21–31.
- Delaš, Helena. 2006. *Proučavanje hrvatske prozodije u 20. stoljeću*. Hrvatski jezik u XX. stoljeću – Zbornik radova, Matica hrvatska. Zagreb. 71-89.
- Ilinović, Anđelka. 2015. *Ortoepska odstupanja radijskih voditelja*, diplomski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Kapović, Mate. 2007. *Hrvatski standard – evolucija ili revolucija? Problem hrvatskoga pravopisa i pravogovora*. Jezikoslovlje, vol. 8, br. 1, str. 61–76.
- Kapović, Mate. 2008. *Razvoj hrvatske akcentuacije*. Filologija. Br. 51, str. 1–39.
- Kapović, Mate. 2010. *O tobožnjoj neutralizaciji kratkih naglasaka u hrvatskom*. Croatica et Slavica Iadertina 6, br. 6. 47–54.
- Martinović, Blaženka. 2006. *Odmaci od preskriptivne naglasne norme u hrvatskome standardnom jeziku // Riječki filološki dan 6 – Zbornik radova / Srdoč-Konestra, Ines; Vranić, Silvana (ur.)*. Rijeka: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, str. 247–259.

- Martinović, Blaženka. 2009. *Kolebanja leksičkoga naglasaka imenica i-vrste*. Croatica et Slavica Iadertina 5, br. 5. 51–78. <https://hrcak.srce.hr/49180>
- Martinović, Blaženka. 2014. *Na putu do náglasnē nōrmē – oprīmjereno ìmenicama*. Hrvatska sveučilišna naklada, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli. Zagreb.
- Martinović, Blaženka. 2017. *Kodifikacija hrvatske naglasne norme (ili kako naši priručnici govore)*. Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje 43(1). 95–106.
- Martinović, Blaženka – Pudić, Jelena. 2013. *Naglasak pridjeva u govornoj praksi*. Tabula, vol. , br. 11, str. 149-158.
- Pletikos, Elenmari. 2008. *Akustički opis hrvatske prozodije riječi*, doktorska disertacija, Zagreb.
- Raguž, Dragutin. 1997. *Praktična hrvatska gramatika*, Zagreb. (PHG)
- Rajle, Lorna – Pletikos Olof, Elenmari – Martinović, Blaženka. 2020. *Zanaglasne dužine u osječkom govoru*. Jezikoslovlje 21., br. 1., 53-80. <https://doi.org/10.29162/jez.2020.3>
- *Rječnik hrvatskoga jezika* (ur. J. Šonje, naglaske bilježili D. Brozović, G. Blagus, A. Šunjić). 2000. „Miroslav Krleža“ i Školska knjiga, Zagreb.
- Težak, Stjepko – Babić, Stjepan. 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika*, Školska knjiga, Zagreb.
- Škarić, Ivo. 2001. Razlikovna prozodija. *Jezik*, 48, br. 1, str. 11–19.
- Samardžija, Marko – Selak, Ante. 2001. *Leksikon hrvatskog jezika i književnosti*. Zagreb.
- Silić, Josip – Pranjković, Ivo. 2005. *Gramatika hrvatskog jezika za gimnazije i visoka učilišta*, Školska knjiga, Zagreb.
- Škarić, Ivo. 2002. *Naglasci iz suprotstavljenih pravila*. Govor, XIX, br. 2, str. 115–136.
- Škarić, Ivo – Babić, Zrinka – Škavić, Đurđa – Varošaneć, Gordana. 1987. *Silazni naglasci na nepočetnim slogovima riječi*. Govor. Br. 4, str. 139–151.
- Škarić, Ivo – Škavić, Đurđa – Varošaneć-Škarić, Gordana. 1996. *Kako se naglašavaju posuđenice*. Jezik. Br. 43, str. 129–138.
- Škarić, Ivo. 2007. *Fonetika hrvatskoga književnog jezika*. U: Babić, Stjepan – Brozović, Dalibor – Škarić, Ivo – Težak, Stjepko. *Glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*. 2007. Nakladni zavod Globus. Zagreb.

- Škiljan, Dubravko. 1988. *Jezična politika*. Naprijed, Zagreb.
- Varošaneć-Škarić (2003) *Prenošenje silaznih naglasaka na proklitiku u općem prihvaćenom hrvatskom izgovoru*. Govor. Br. 20, str. 469–487.
- Varošaneć-Škarić, Gordana – Škavić, Đurđa. 2001. *Neutralizacija kratkouzlaznoga i kratkosilaznoga naglasaka u suvremenom hrvatskom prihvaćenom izgovoru*. Govor. Br. 18, str. 87–104.
- *Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika*. 2015. ur. Ljiljana Jojić. Školska knjiga, Zagreb.
- Vidović, Domagoj. 2020. *Hrvatski naglasni sustav između deskriptivnoga i preskriptivnoga pristupa*. Jezikoslovlje, vol. 21., br. 1., str. 7–25. <https://doi.org/10.29162/jez.2020.1>.
- Vukušić, Stjepan – Zoričić, Ivan – Grasseli-Vukušić, Marija. 2007. *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.